

Krejčí, Pavel

Nový česko-bulharský slovník v kontextu česko-jihoslovenské lexikografie uplynulého století

Opera Slavica. 2004, vol. 14, iss. 4, pp. 28-39

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/117830>

Access Date: 20. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

*** TRADICE – MATERIÁLY – ZPRÁVY ***

**NOVÝ ČESKO-BULHARSKÝ SLOVNÍK
V KONTEXTU ČESKO-JIHOSLOVANSKÉ LEXIKOGRAFIE
UPLYNULÉHO STOLETÍ**

Pavel Krejčí

Počátek nového tisíciletí se ukázal jako velmi příznivý pro každého, kdo přichází do kontaktu s jihoslovanskými jazyky – ať už jako profesionál, nebo jako laik. Připomeňme, že jihoslovanskými jazyky se před rokem 1991 hovořilo ve dvou zemích – federativní Jugoslávii a Bulharsku. Úředním jazykem v Bulharsku byla a stále je bulharština (*български език*), úředním jazykem v Jugoslávii byla tzv. srbochorvatština, v jazyce Srbů, Černohorců a Bosňáků (Muslimů) nazývaná nejčastěji *srpskohrvatski jezik* (*српско-хрватску језик*), v jazyce Chorvatů pak *hrvatskosrpski jezik*. Na území jugoslávských republik Slovinska a Makedonie platila za úřední jazyk slovinština (*slovenski jezik*), resp. makedonština (*македонски јазик*).

Stav, kdy bylo jihoslovanské (slavobalkánské) teritorium prezentováno prakticky výhradně jen dvěma nejdůležitějšími spisovnými jazyky – srbochorvatštinou a bulharštinou, se přirozeně projevil i v české (československé), jugoslávské a bulharské lexikografii.

I. ČESKO-JIHOSLOVANSKÉ SLOVNÍKY Z OBDOBÍ 1900–1945

Ia. česko-slovinské slovníky

Česká a slovinská lexikografie přinesla z období Československa a Jugoslávie práce dvou Slovinců a dvou Čechů. Už v roce 1908 vychází v Ottově nakladatelství malý **Česko-slovinský slovník**, který sestavil **Antonín Zavadil**. Dalším malou slovníkovou příručkou pro poznání slovinštiny je **Slovníček slovinsko-český a česko-slovinský**, jehož autorem je **František Frýdecký**. Příručka vyšla v roce 1917 v edici Bačkovského korunové slovníčky cizích řečí.

Po první světové válce se vydavatelská iniciativa přesunula na jugoslávskou stranu: v roce 1929 tam vydal **Fran Bradač** příruční slovníček s názvem **Česko-slovenski slovar**.

Ib. česko-chorvatský slovník

Jedním z nejdůležitějších česko-„jugoslávských“ slovníků první poloviny 20. století je bezesporu **Velikí česko-hrvatski rječnik Jaroslava Merhauta**, vydaný v Záhřebu (označení „velký“ je zavádějící, slovník obsahuje cca 20 000 hesel). Údaje o roce vydání se rozcházejí – zatímco v předmluvě k jeho novému vydání (1998) je D. Sesarovno uvedeno vročení „1939 nebo 1940“, katalogizační záznam Národní knihovny v Praze uvádí rok 1941. Titul slovníku zřetelně odráží snahu Chorvatů o to, aby byl jejich jazyk chápán odděleně od jazyka Srbů.

Ic. česko-srbochorvatské slovníky

Sledované období na poli česko-srbochorvatské slovníkové produkce začalo v roce 1906, kdy v Ottově nakladatelství vychází první **Slovníček srbsko- neboli chorvatsko-český**. Sestavil jej **Jindřich Očenášek**. O čtyři roky později, v roce 1910, byl v třebečském nakladatelství Jindřicha Lorenze vydán **Nový kapesní slovník jazyka srbocharvatského a průvodce po jazyku srbocharvatském profesora Rudolfa Kouta**. Slovníček vyšel ještě třikrát, svého posledního, čtvrtého vydání se dočkal patnáct let po vydání prvním. Je to vlastně malý česko-srbochorvatský a srbochorvatsko-český jazykový průvodce pro účely obchodní a turistické, s úvodním výkladem o sch. mluvnicki. Je dobré připomenout, že označení *srbocharvatský* je tu třeba chápat jako *chorvatský*, neboť autor vycházel z chorvatské podoby srbochorvatštiny. V roce 1914 vychází srbochorvatsko-český slovník už podruhé na Moravě – v tomto případě v Brně. Jeho autorem je **Ante Jelčić** a slovníček nese název **Slovník chorvatsko-srbsko-český**. Jedná se skutečně o trojjazyčný slovník, jak napovídá titul. Poslední lexikografickou příručku „doby monarchie“ vydal v roce 1916 nakladatel a autor v jedné osobě **Rudolf Bačkovský**. Jde o **Slovníček česko-srbochorvatský a srbo-chorvatsko-český**.

Roku 1926 vyšel v Praze v řadě Ottových jazykových slovníků **Srbsko-chorvatsko-český slovník** autorů **Dušana Dajičiče** a **Františka Šobry**, blížící se rozsahem slovníkům střední velikosti. V roce 1939 byl v pražském nakladatelství Kvasnička a Hampl vydán **Kapesní slovník srbochorvatsko-český a česko-srbochorvatský**, jehož autorem byl **Vladimír Togner**. Témuž autorovi vydalo stejné nakladatelství rok poté **Malý slovníček česko-srbochorvatský**.

Id. česko-bulharské slovníky

Prvním lexikografickým počinem ze sledovaného období je **Българско-чехски речник**, jehož autorem je **Vladislav Šak**. Slovník je z řady tzv. Ottových jazykových slovníků a vyšel v roce 1914. Týž autor připravil i poměrně velký **Česko-bulharský slovník**, jenž byl poprvé vydán ve stejném roce a tímž vydavatelstvím. Tento slovník se dočkal i nového vydání v roce 1926. Rozsahem na opačném pólu proti němu stojí malý **Slovníček bulharsko-český** autora **Josefa Folprechta**. Vyšel v roce 1917 v edici Bačkovského korunové slovníčky cizích řečí.

Čtvrtý slovník bulharského jazyka vydalo až po válce v roce 1922 třebečské nakladatelství Jindřicha Lorenze. Jeho titul zní **Nový kapesní slovník jazyka českého a bulharského**. Česko-bulharskou část zpracoval **Vladimír Sís**, na bulharsko-české pracoval **Boris Ivanov** a dokončil ji **František Rusínský**.

II. ČESKO-JIHOSLOVANSKÉ SLOVNÍKY Z OBDOBÍ 1945–1990

Toto období se v Československu, Jugoslávii i Bulharsku vyznačovalo ovládnutím společenského života komunistickou ideologií. Nakladatelství byla zestátněna. Zřejmě i proto je lexikografická produkce česko-srbochorvatská a česko-bulharská velmi podobná. Československá akademie věd vydala rozsahem i vzhledem prakticky totožné slovníky Bulharsko-český a Srbocharvátsko-český, Státní pedagogické nakladatelství vydalo v edici Kapesní slovníky několikrát oboustranné příručky jak pro bulharštinu, tak i pro srbochorvatštinu a navíc též přidalo o něco menší turistické slovníčky obou jazyků. Státní nakladatelství technické literatury připravilo v tomto období dva oboustranné česko-bulharské technické slovníky (novější ve spolupráci s bulharským Státním nakladatelstvím Technika), avšak ani jeden česko-srbochorvatský. V Bulharsku vyšel bezprostředně po skončení druhé světové války malý česko-bulharský slovník. V 70. letech pak začaly na sofijské bohemistice práce na zcela novém a rozsáhlejší česko-bulharském slovníku. V Jugoslávii se při Srbské akademii věd a umění začaly počátkem 70. let práce na dvojsvazkovém česko-srbochorvatském slovníku. Česko-slovenská slovníková produkce byla omezena pouze na Slovinsko, česko-makedonská nepřinesla žádný plod ani v Česku, ani v jugoslávské Makedonii.

Ia. česko-slovenské slovníky

Přepracovaný a značně rozšířený do formátu malého slovníku vydal *Fran Bradač* nový *Česko-slovenski slovar* v roce 1967. Poté Bradač v lexikografické práci vystřídal *Ružena Škerljová*. Ta vydala nejprve malý *Slovensko-češki slovar* (1976), na trhu dosud chybící, a krátce na to – v roce 1981 – zcela nový *Česko-slovenski slovar*.

Ib. česko-srbochorvatské slovníky

V roce 1963 byl v edici Kapesní slovníky SPN vydán *Srbocharvátsko-český a česko-srbocharvátský kapesní slovník*, který připravil *Miloš Noha*. Do roku 1990 se dočkal dalších čtyř vydání (1965, 1967, 1969 a 1984). Obsahuje asi 20 000 hesel v sch.-čes. části a jen asi 8 000 hesel v části čes.-sch. Výrazná redukce v české části byla přitom záměrná. V roce 1982 vychází konečně reprezentativní jednosvazkový akademický *Srbocharvátsko-český slovník*, na němž pracoval více než jedno desetiletí kolektiv autorů pod vedením *Jana Sedláčka* (spolu s ním dále *Karel Lemarie*, *Anna Jeníková* a *Stanislava Sýkorová*). Tento středně velký slovník je co do rozsahu i formátu velmi blízký Horovu Bulharsko-českému slovníku (viz dále), avšak podle mínění odborníků jeho kvalita nedosahuje. Vydání akademického slovníku doprovodil stručný, ale vcelku praktický *Česko-srbocharvátský, srbocharvátsko-český slovník na cesty* autorek *Jarmily Gleichové* a *Anny Jeníkové*, jenž byl opětovně vydán ještě v r. 1987. V části čes.-sch. obsahuje asi 7 000 slov, v části sch.-čes. kolem 6 000 hesel.

Z oblasti specializovaných slovníků se v Československu v roce 1977 objevily *Technickoekonomický hutnický slovník, díl 1.: Srbocharvátsko-český a Technickoekonomický hutnický slovník, díl 2.: Česko-srbocharvátský*. Autorem obou třicetistránkových slovníků je *Otto Křístek* a příručky vyšly pro potřeby Třineckých železáren.

Ис. česko-bulharské slovníky

V roce 1947 vychází v Sofii **Чешко-български речник**, jehož autorkou je *Cvetana Romanská*. Slovník měl sloužit především jako pomůcka pro bulharské studenty českého jazyka a literatury. Proto do něj bylo zahrnuto i množství zastaralých nebo knižních výrazů a nářečních, hovorových nebo slangových slov. Podruhé vyšel o dva roky později, třetího, přepracovaného vydání se dočkal v roce 1961. Tato poslední verze obsahuje asi 35 000 slov základního slovního fondu českého jazyka té doby. Navíc se v něm již vyskytují kupříkladu i technické termíny nebo frazeologie a slovník je přizpůsoben změněným pravidlům českého pravopisu. Slovník je určen studentům české filologie, ale též vědeckým pracovníkům, úředníkům, turistům a dalším zájemcům z vědecké, kulturní nebo hospodářské sféry. Je na místě připomenout, že na prvních dvou vydáních se významně podílel i akademik *Stojan Romanski*, autorčin otec, zatímco na jeho poslední, přepracované verzi pracoval už i *Svetomir Ivančev*, s jehož jménem bude spjata práce na novém, rozsáhlejších a komplexně zpracovaném česko-bulharském slovníku, o kterém se zmíním dále.

V roce 1959 vychází v Praze jednosvazkový **Bulharsko-český slovník**, jenž sestavil *Karel Hora* ve spolupráci s *Bohdanem Proškem*, *Jaromírem Charousem* a *Růženou Nikolaevovou*. Přehled bulharské gramatiky zpracoval *Antonín Frinta*. Sběr materiálu začal v r. 1949 V. Chlebeček, K. Hora převzal vedení redakce o dva roky později. Slovník patří svými 60 000 hesly mezi středně velké. Jeho stáří jej v současnosti již značně znevýhodňuje, ale přesto lze říci, že je stále vyhledáván nejen proto, že jiný odpovídající bulharsko-český slovník zatím neexistuje, ale i pro svou vysokou kvalitu lexikografického zpracování. Nebylo by však marné, kdyby se za pět-šest let, u příležitosti půlstoletí vydání tohoto slovníku, objevil na knižním trhu nový, současný bulharsko-český slovník, který by odrazil současnou podobu bulharštiny.

V roce 1964 vydalo SPN v edici Kapesní slovníky **Bulharsko-český a česko-bulharský kapesní slovník**. Připravil jej *Bohdan Prošek* ve spolupráci s *Věrou Dvořákovou-Proškovou*. Slovník obsahuje 14 000 (bulh.-čes.), resp. 13 000 (čes.-bulh.) hesel. Je určen v první řadě laické veřejnosti. Druhého vydání se dočkal o pět let později, třetího v roce 1976 a dosud posledního v roce 1983. Zhruba poloviční rozsah ve srovnání s kapesním slovníkem vykazuje **Česko-bulharský, bulharsko-český slovník na cesty** (7000 hesel v čes.-bulh. části a 5 000 v bulh.-čes. části) – specializovaná slovníková příručka pro české turisty mířící za krásami bulharské přírody, zejména čermomošského pobřeží. Připravili ji *Marie Bublová* a *Michail Videnov*. SPN ji poprvé vydalo v roce 1978, podruhé v upravené podobě roku 1987.

K dokreslení situace v letech 1945-1990 je třeba se zmínit ještě o specializovaném **Bulharsko-českém a česko-bulharském technickém slovníku**. Byl vydán SNTL v roce 1958. Jeho autorem je již výše zmiňovaný lexikograf *Bohdan Prošek*. Slovník obsahuje přibližně 23 000 (bulh.-čes.), resp. 24 000 (čes.-bulh.) hesel. Jeho nevýhodou bylo už v roce vydání to, že neodrážel změnu v pravopisných pravidlech češtiny z roku 1957 (v době změny byl již vyzázen). Nový **Bulharsko-český a česko-bulharský technický slovník** se na pultech českých i bulharských knihkupectví objevil v roce 1988. Představoval společný produkt československého SNTL a bulharského St. nakl. Technika. Připravil ho kolektiv autorů – především Bulharů, hlavní redaktorkou byla *Blanka Kutinová*, odpovědnými redaktory pak *Martin Kapoun*, *Irena Šelepová* a *Margarita*

Kjurkčieová. Formátem, rozsahem i zpracováním slovník v podstatě kopíroval předchozí Proškovo dílo, avšak hesla byla pochopitelně aktualizována a doplněna.

Určitou zvláštnost v česko-bulharské lexikografické produkci představují **Česko-bulharský základní hospodářský slovník pro zahraniční studenty VŠE a Bulharsko-český základní hospodářský slovník pro zahraniční studenty VŠE**. Oba slovníky formátu vysokoškolských skript sestavil *Petr Panev* a vydány byly v Praze v roce 1978 (česko-bulharský), resp. 1982 (bulharsko-český). Za raritu pak lze označit trojjazyčný **Rusko-česko-bulharský oděvářský slovník**, který zpracovaly *Marie Krátošková*, *Věra Leitnerová* a *Sima Vasilevová*. Dvouseťpadesátistránkový slovník vyšel pro potřeby českého oděvního průmyslu v Prostějově roku 1971.

III. ČESKO-JIHOSLOVANSKÉ SLOVNÍKY PO ROCE 1990

Pád komunistických režimů ve střední, východní a jihovýchodní Evropě otevřel široké možnosti k vydávání řady větších i menších slovníků a slovníčků různé kvality. Komerční hledisko se projevilo i při vydávání česko-jihoslovanských a jihoslovansko-českých slovníkových příruček – někdy pozitivně, jindy negativně. Zánikem Jugoslávie ztratila smysl existence i politickou oporu účelově konstruovaná a uměle udržovaná srbochorvatština – společné dílo předních srbských a idealistické části chorvatských jazykovědců z 19. století. „Srbochorvatské“ teritorium bývalé Jugoslávie se územně rozpadlo na Chorvatsko (s úředním jazykem chorvatským – *hrvatski jezik*), Bosnu a Hercegovinu (s úředními jazyky bosenským – *bosanski/bošnjački jezik* –, chorvatským a srbským) a Srbsko a Černou Horu (1992-2002 Svazová republika Jugoslávie, s úředním jazykem srbským – *srpsku jezik* –, o jehož černohorské podobě se v Černé Hoře čas od času koketuje jako o samostatném jazyce černohorském – *црногорски језик*). Starou srbochorvatštinu, jejíž váha spočívala v tom, že to byl jazyk více než 20 miliónů obyvatel Balkánu, tak dnes z hlediska významu nahradila chorvatština. Tou sice hovoří jen necelých 5 miliónů obyvatel, avšak díky spojení komerčního a politického významu Chorvatska (turistika na Jadranu, resp. přináležitost Chorvatů k západnímu, římskokatolickému kulturnímu okruhu) dnes význam chorvatštiny převažuje nad významem ostatních dnešních jihoslovanských jazyků (bosenštiny, bulharštiny, makedonštiny, slovinštiny a srbsštiny), nemluvě o tom, že člověk ovládající chorvatštinu se stále může dorozumět na téměř celém území bývalé Jugoslávie.

IIIa. česko-slovinské slovníky

Na poli česko-slovinské lexikografie nedošlo po vyhlášení samostatnosti Slovinské republiky k žádným zásadním změnám. V roce 1995 vyšel ve Slovinsku v edici *Slovarji DZS* **Česko-slovenski slovar, slovensko-češki slovar** *Ruženy Škerljové*. Najdeme v něm přibližně 40 000 (čes.-sl.), resp. 25 000 (sl.-čes.) hesel. Autorka tu v podstatě provedla syntézu obou svých předchozích slovníků. V Česku byla slovinština zpracována pouze v malém turistickém **Slovinsko-českém, česko-slovinském slovníku s mluvnicí a nej-používanějšími konverzačními frázemi**, vydaném v roce 2002. Slovníček připravila *Alena Šamonilová* a obsahuje asi 2 500 (sl.-čes.), resp. téměř 3 000 (čes.-sl.) výrazů základní slovní zásoby.

IIIb. česko-chorvatské slovníky

Ve světle toho, co jsem naznačil v úvodu třetí kapitoly, jistě nepřekvapuje, že se ve druhé polovině 90. let minulého století začaly doslova rojit česko-chorvatské slovníky, slovníčky a konverzační příručky. Už v roce 1996 se na trhu objevila „první vlašťovka“ – **Česko-charvátský slovník** autorů **Ivana Dorovského** a **Věry Bartošové**. Jedná se o malý slovníček s asi 8 000 hesly základní slovní zásoby – nouzové řešení, kterým se autoři snažili vyjít vstříc požadavkům mj. českých studentů chorvatského jazyka. V roce 1998 se v Chorvatsku objevil reprint **Merhautova** slovníku z roku 1940, jenž byl vydán pod názvem **Česko-chorvátský slovník**. V Česku vyšel ve stejné době malý a ne příliš kvalitní **Chorvátsko-český, česko-chorvátský slovník s nejpoužívanějšími konverzačními frázemi** – jednoduchá turistická příručka s přibližně 5 000 základními výrazy v chorv.-čes. i čes.-chorv. části, kterou vytvořil **Slavko Krtalič**. Následující rok se v Chorvatsku objevil zcela nový **Hrvátsko-česki rječnik**, slovník střední velikosti s více než 50 000 hesly. Jeho autory jsou **Dušanika Profetová** a **Alen Novosad**. Česká strana přichází s **Česko-chorvátským a chorvátsko-českým slovníkem na cesty**, praktickou a zdařilou turistickou příručkou, na jejímž vzniku spolupracovaly **Anna Jeníková** a **Katica Ivankovićová**. Slovníček obsahuje asi 7 000 (čes.-chorv.), resp. 6 000 (chorv.-čes.) hesel. Do řady miniaturních slovníčků patří **Česko-chorvátský slovník**, který vyšel již v novém tisíciletí (2002) a zpracovala jej **Ivana Lisá**. Bohatou česko-chorvatskou lexikografickou produkci zatím uzavírá **Česko-hrvátski i hrvátsko-česki praktični rječnik** – plnohodnotný kapesní slovník záhřebské bohemistky **Dubravky Sesarové** s téměř 14 000 (čes.-chorv.), resp. téměř 11 000 (chorv.-čes.) hesly, který se v roce 2004 dočkal i českého vydání pod názvem **Chorvátsko-český a česko-chorvátský slovník**.

IIIc. česko-srbské slovníky

Česko-srbská lexikografie byla v uplynulém desetiletí podstatně chudší. Své plody vydala vlastně až v novém tisíciletí. Důvodů bylo více: srbsko-české slovníky tu vlastně byly a nebyly ani příliš zastaralé, jenže byly v souladu s tehdejšími stavem prezentovány jako srbochorvátsko-české. Na srbské straně kromě toho nebyla patrná taková politická, sociální a kulturní potřeba „odstříhnout“ se od minulosti (srbochorvatštiny), jako na straně chorvatské. Ačkoliv byl tedy akademický **Srbocharvátsko-český slovník** vcelku dostatečný pro orientaci jak v srbštině, tak v chorvatštině, chorvátská strana si přesto vytvořila svůj **Chorvátsko-český slovník**, zatímco srbská strana žádnou snahu vydat srbsko-český slovník odpovídajícího rozsahu neprojevovala. Na přelomu století byl v Srbsku po mnohaleté namáhavé práci konečně vydán akademický **Чешко-српски речник у два тома**. Jeho autory jsou **Emilija Kačaniková**, **Dragutin Mirković**, **Slobodanka Uroševićová**, **Krešimir Georgijević**, **Nada Đorđevićová**, **Vlado Đukanović** a **Mirjana Radovanovićová**. První díl A-O vyšel v roce 2000, druhý P-Ž o rok později. Slovník obsahuje téměř 78 000 heslových slov a představuje vůbec nejrozsáhlejší česko-jihoslovanské lexikografické dílo. Z české strany přišel v roce 2002 na svět zásluhou **Anny Jeníkové**, nestorky česko-srbsko-chorvatské lexikografie, praktický a velmi podařený **Srbsko-český a česko-srbský slovník**, který obsahuje téměř 40 000 hesel – po 20 000 v srb.-čes. i čes.-srb. části.

III_d. česko-makedonské slovníky

Makedonsko-českým slovníkům byla v uplynulém desetiletí věnována značná pozornost především na české straně. Bylo to dáno jednak tím, že do té doby žádný makedonsko-český slovník na pultech československých ani jugoslávských knihkupectví nebyl (tento stav byl do značné míry zapříčiněn skutečností, že se makedonština stala úředním jazykem v jugoslávské Makedonii až na konci druhé světové války), a jednak tím, že se Makedonie poprvé dočkala samostatnosti až v první polovině 90. let minulého století. Tři vydání má za sebou příruční **Česko-makedonský a makedonsko-český slovník (1994, 1995, 2002)**, který sestavili *Ivan Dorovský* a *Dragi Stefanija*. Slovník obsahuje 8000 (čes.-mak.), resp. přes 4 000 (mak.-čes.) hesel. Na sklonku století se pak v prodeji konečně objevuje **Makedonsko-český slovník (1999)**, který dlouhá léta připravoval nestor pro změnu česko-bulharsko-makedonské lexikografie *Karel Hora*. Tento malý slovník obsahuje asi 40 000 hesel a jeho součástí je též makedonská gramatika *Františka Václava Mareše*. Hotový byl již počátkem 90. let, ale protože musel na své vydání z finančních důvodů velmi dlouho čekat, tak jej nakonec o jeden rok „předběhl“ v Makedonii vydaný **Македонско-чешки речник** (přibližně stejného rozsahu) autorů *Jadranky Vladovové* a *Davidy M. Pastyřika*.

III_e. česko-bulharský slovník

Koncem 80. let byl prakticky hotov dlouho očekávaný nový česko-bulharský slovník. Práce na něm začaly již v první polovině 70. let. Iniciátorem, potřebnou autoritou a největším „tahounem“ při práci byl již výše zmíněný profesor bohemistiky Sofijské univerzity sv. Klimenta Ochridského *Svetomir Ivančev* (1920–1991), člověk, v němž po matce kolovala česká krev, prvotřídní jazykovědec a překladatel (jeho překlad Haškových *Osudů dobrého vojáka Švejka* za světové války je hodnocen jako jeden z nejlepších překladů tohoto díla vůbec). Ivančev si vytkl za cíl představit v novém slovníku v úplnosti současný český lexikální fond, a to nejen jeho spisovnou podobu, ale i výrazy z oblasti hovorové češtiny, slangu a nářečí a také některá slova archaická nebo knižní. Pod jeho vedením byl slovník připraven k tisku už roku 1989. Politické změny a nečekaná smrt hlavního redaktora slovníku profesora Ivančeva (5. února 1991) jeho vydání zkomplikovaly a poté, co se k nepřijemnostem přidaly i změny v normě spisovné češtiny, bylo nutno celý slovník přepracovat. To mělo i svou pozitivní stránku – do slovníku bylo možné zařadit velké množství nových výrazů a aktualizovat podle potřeby sémantiku výrazů starších, aby tak slovník co nejméně odrážel skutečně současnou podobu českého jazyka.

Po nekonečném hledání vydavatele (v důsledku krachu bulharského akademického vydavatelství) vyšel **Чешко-български речник в два тома** nakonec díky spojeným silám nakladatelství *Trud* a *Prozorec* v roce 2002 (I. A–O, II. P–Ž). Tento rozsahem středně velký slovník nakonec obsahuje asi 61 500 heslových slov, ačkoliv v předmluvě z roku 1990, kterou ještě stihl napsat S. Ivančev, se uvádí celkový počet 65–70 tisíc slov. Výrazně útlejší první svazek (A–O) vyšel za značného zájmu bulharské bohemistické a slavistické obce počátkem loňského roku (jeho slavnostní prezentace proběhla 25. února 2002 v Českém centru v Sofii). Druhý svazek se na pultech knihkupectví objevil až na sklonku roku 2002 (slavnostní představení již kompletního nového Česko-bulharského slovníku proběhlo v Národní knihovně v Praze 27. února 2003). Redakci slovníku vedl až do své smrti *Svetomir Ivančev*, po něm se vedení prací ujal *Janko Báčvarov*. Redakční

kolktiv dále tvořili *Ludmila Kroužilová, Margarita Karaangovová, Margarita Mladenovová, Milada Minčevová, Violeta Micevová, Violeta Milevová, Jordanka Trifonovová, Stilian Stojčev a Ljudmil Janev.*

IV. SROVNÁNÍ ČESKO-BULHARSKÉHO SLOVNÍKU S ČESKO-SRBSKÝM

Skutečnost, že prakticky ve stejné době vyšly hned dva dvousvazkové česko-jihoslovenské překladové slovníky, vybízí ke zbežnému srovnání obou děl. Autor tohoto příspěvku si je přitom vědom, že nenabízí žádnou podrobnou analýzu, ale jen pohled člověka, který se oběma jihoslovenskými jazyky profesionálně zabývá, a stojí tedy na obou březích – pracuje v prostředí, kde slovníky často vznikají, a zároveň je jejich každodenním konzumentem. Podívejme se tedy trochu blíže na *Česko-bulharský slovník ve dvou svazcích* a porovnejme si ho s *Česko-srbským slovníkem ve dvou svazcích*, na kterém pracoval kolktiv autorů vedený *Emilií Kačanikovou*.

Co mají oba slovníky společné? Předně se jedná o překladové slovníky češtiny a jazyků dvou nejpočetnějších jihoslovenských národů – Bulharů a Srbů. Oba vyšly ve dvou svazcích, přičemž první svazky obsahují výrazy začínající písmeny A až O, druhé svazky pak hesla od P do Ž. Velmi podobné jsou též okolnosti spojené s přípravou a konečným vydáním. Na obou slovnících pracovaly příslušné instituce několik desetiletí – na bulharském de facto tři (počítáme-li též opravy, které byly prováděny v devadesátých letech a na počátku nového století), na srbském ještě o něco déle. Za základ obou slovníků byl vzat akademický *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost* (1978), jehož vydání bylo přivítáno s úlevou, neboť do té doby možné postavit českou část na takovém českém výkladovém slovníku, který by odpovídal požadavkům na rozsah a současně i aktuálnost. Nad oběma slovníky též visí stín smrti – hlavní redaktor bulharského slovníku prof. Svetomir Ivančev zemřel náhle na počátku 90. let (vedení prací po něm převzal Janko Băčvarov), smrt však zastihla i prof. Radovana Laliće, který vedl práce na srbském slovníku v polovině 70. let a který proto už nemohl dotáhnout do konce svou vlastní koncepci slovníku, schválenou Oddělením jazyků a literatury Srbské akademie věd a umění (Lalićovu koncepci poté dopracovaly Slobodanka Uroševićová a Emilija Kačaniková). Oba slovníky – třebaže byly hotovy již počátkem 90. let – vyšly až jedno desetiletí poté, přitom každý z dílů zvlášť: v roce 2000 vyšel první díl Česko-srbského slovníku, rok na to druhý díl, počátkem roku 2002 první díl Česko-bulharského slovníku a na sklonku téhož roku pak díl druhý.

Čím se oba slovníky liší? Tak především místem vzniku. Bulharský slovník vznikl v univerzitním prostředí v bohemistické sekci Fakulty slovanských filologií Sofijské univerzity sv. Klimenta Ochrídského. Ten srbský naproti tomu v prostředí Srbské akademie věd a umění, kde vzniklo speciální Oddělení pro zpracování česko-srbského a polsko-srbského slovníku. Slovníky se dále liší rozsahem: srbský slovník uvádí cca 78 tisíc hesel, bulharský necelé 62 tisíce. Srbský slovník zahrnuje mnohem více zastaralých nebo nářečních výrazů – kupř. ze sémantické řady *drkáč, drkačka, drkadlo, drkat, drkavý, drknout, drkocat, drkot, drkotat, drkotavý, drkotina* (S-1, 270) obsažené v srbském slovníku uvádí jeho bulharský protějšek jen slovesa *drkat, drkotat* (B-1, 186). Srbský slovník sice na rozdíl od bulharského přináší výraz *ostrovid* (S-1, 1105), avšak ve výčtu významů chybí informace, že toto slovo funguje jako druhové jméno známé kočkovité šelmy

rozšířené i v Evropě (*rys ostrovid*), což je – a zřejmě i nadále bude – asi jediný kontext, v němž se potenciální uživatel slovníku s uvedeným výrazem setká.

Jako nedostatek na straně srbského slovníku vidím neuvádění latinských jmen (alespoň rodových, byť ta často k přesnému překladu nestačí) u rostlin a živočichů. Ne vždy se totiž v tomto směru dá na tvůrce slovníku a na jejich překlad spolehnout.

Zvláštní kapitolou jsou výrazy, které se do slovníku češtiny dostaly, nebo se v něm usadily teprve během posledních let. Podíváme-li se například na složeniny, jejichž první částí je výraz *video-*, pak bulharský slovník uvádí bezmála 90 příkladů (*videoseznamka*, *videorekordér*, *videorubrika*, aj. – B-2, 855n.). Srbský slovník ani jediný (!) – po hesle *videňský* následuje *vidět* (S-2, 983). Podobně dopadá konfrontace složenin s první částí *profi-*: bulharský slovník uvádí 16 složenin plus tři samostatná sémanticky rozlišená hesla *profi* (B-2, 187n.), srbský slovník opět nenabízí nic (S-2, 222n.). Zájemce o ekonomiku by se zas třeba rád podíval na názvy jednotlivých obchodních *společností*. V bulharském najde *akciovou*, *komanditní*, *s ručením omezeným*, aj. (B-2, 575). V srbském najde z důležitých obchodních společností jen *akciovou*, zato je mu předkládána *kapitalistická*, *socialistická* a *trídní společnost* (S-2, 640).

Prakticky netknutá změnami po roce 1990 jsou v srbském slovníku hesla toponymického charakteru a názvy nejrůznějších společenských organizací, které mají ilustrovat výrazy v nich obsažené. Nejlépe si to můžeme doložit na jméně našeho státu: v době, kdy je český stát poprvé v novodobých dějinách samostatným mezinárodně-právním subjektem, po téměř deseti letech existence samostatného Česka (v době vydání slovníku), nám autoři česko-srbského slovníku tvrdí, že výraz *Česko* je „zastaralý“ (!?) (S-1, 160), zatímco jméno *Československo*, název již neexistujícího státu, není ve slovníku v tomto směru nijak blíže specifikován (S-1, tamtéž). Tato hrubá nedbalost (jde přece o jméno státu, kde je čeština – jeden z jazyků slovníku – úředním jazykem!) by se v takovém reprezentativním slovníku vůbec neměla vyskytnout. Nedostatky podobného charakteru jsou např. u hesla *odbor(y)* (jako příklady sice uvedeny staré organizace *ÚRO* a *ROH*, ale nynější *ČMKOS* – na rozdíl od česko-bulharského slovníku – v příkladech není – S-1, 1012n.), *ČTK* (neuveden dnešní význam *Česká tisková kancelář* – S-1, 161), *hospodářský* (mezi příklady je *socialistická hosp. soustava*, ale nikoliv třeba *hosp. soutěž* – S-1, 413) a u mnoha dalších. Lokalizace sídel, řek nebo hor či názvy institucí jsou velmi často – tentokrát již skutečně zastaralé – *československé*, nikoliv *české*... Nic podobného bulharský slovník nevykazuje. Hesla jsou v něm v tomto ohledu patřičně aktualizována, anebo je na prvek ze starého období upozorněno jinak.

Čím je lepší Česko-bulharský slovník? 1. Větší precizností při zpracování jednotlivých hesel (značení přízvuku v bulh. části, označení koncovek v čes. části, latinská jména u rostlin a zvířat, důsledné odlišení českého textu /tučně/ od bulharského /obyčejně/, což velmi ulehčuje orientaci). 2. Bohatým seznamem zkratk a geografických a obyvatelských jmen. 3. Ohromně cenné je, že se jeho tvůrci v 90. letech odhodlali ke složité aktualizací práci, aby slovník skutečně co nejlépe odrážel dobu, v níž vyšel. Díky této odvaze je, myslím, napsán „příručka pro 21. století“ z titulní strany obou svazků zcela na místě. Není mi znám důvod, proč se k podobnému kroku neodhodlali také tvůrci Česko-srbského slovníku, výsledek je v každém případě takový, že z přelomu milénia tu ze Srbska máme slovník určený pro nové století, avšak v jisté, byť asi ne zásadní míře dlící hluboko ve století předchozím, a tudíž zastaralý. Posledním, specifickým nedostatkem srbského slovníku je fakt, že se jeho autoři zjevně nedokázali smířit s koncem srbochorvatštiny,

kteřá podle mého soudu srbochorvatštinou, tj. jazykem patřícím současně Srbům, Černo-
horcům, Chorvatům i Bosňákům, nikdy nebyla. Vždy byla převážně srbštinou s lehounkou
příměsí chorvatštiny, popřípadě chorvatštinou s již mnohem větší příměsí srbštiny. I tento
slovník se měl původně jmenovat *Česko-srbochorvatšský*. Po politických a územních
změnách se jeho název změnil, v jeho obsahu však zůstalo množství „výrazů západní
varianty“ (S-1, VII), tj. kroatismů. To by samo o sobě tolik nevadilo, kdyby tyto kroatismy
byly nějakým způsobem ve slovníku jako kroatismy označeny.

Čím je lepší Česko-srbský slovník? Předností srbského slovníku je především bohaté
zastoupení málo frekventovaných, neobvyklých, zastaralých, slangových nebo nářečních
výrazů a také zařazení osobních jmen (včetně hypokoristik), což výrazně pomáhá třeba při
vzájemném přepisu jmen latinských nebo feckých antických autorů či děl.

Vydání jak Česko-bulharského, tak i Česko-srbského slovníku je v každém směru
nejvýznamnější událostí jihoslovansko-české lexikografie za posledních deset až patnáct
let. Dokazuje to i titul *Slovník roku 2002*, který *Česko-bulharský slovník ve dvou svazcích*
obdržel od Jednoty tlumočnicků a překladatelů v dubnu 2003.

Bibliografické údaje:

• Slovníky slovinštiny:

- Zavadil, Antonín: *Česko-slovinšský slovník*. Nakladatelství Jan Otto, Praha 1908.
Frýdecký, František: *Slovníček slovinsko-český a česko-slovinšský*. Nakladatelství Bačkov-
ský – Slovanské knihovectví, Praha 1917.
Bradač, Fran: *Česko-slovenski slovar*. Jugoslovanska knjigarna, Ljubljana 1929.
Bradač, Fran: *Česko-slovenski slovar*. DZS, Ljubljana 1967.
Škerlj, Ružena: *Slovensko-češki slovar*. DZS, Ljubljana 1976.
Škerlj, Ružena: *Česko-slovenski slovar*. DZS, Ljubljana 1981.
Škerlj, Ružena: *Česko-slovenski slovar, slovensko-češki slovar*. DZS, Ljubljana 1995.
Šamonilová, Alena: *Slovinško-český, česko-slovinšský slovník s mluvnici a nejpoužívaněj-
šími konverzačními frázemi*. Montanex, Ostrava 2002.

• Slovníky chorvatštiny:

- Merhaut, Jaroslav: *Veliki češko-hrvatski rječnik*. Zagreb 1939? 1940? 1941?.
Dorošová, Ivan – Bartošová, Věra: *Česko-charváský slovník*. Nadace Češi Čechům +
L Print, Praha 1996.
Merhaut, Jaroslav: *Česko-chorváský slovník (Veliki češko-hrvatski rječnik)*. Naklada
Nediljko Dominović, Zagreb 1998.
Krtalič, Slavko: *Chorvátsko-český, česko-chorváský slovník s nejpoužívanějšími konver-
začními frázemi*. Montanex, Ostrava 1998.
Profeta, Dušanka – Novosad, Alen: *Hrvatsko-češki rječnik*. Informator, Zagreb 1999.
Jeniková, Anna – Ivanković, Katica: *Česko-chorváský a chorvátsko-český slovník na
cesty*. H&H, Jinočany 1999.
Lisá, Ivana: *Česko-chorváský slovník*. Tobiáš, Havlíčkův Brod 2002.
Sesar, Dubravka: *Češko-hrvatski i hrvatsko-češki praktični rječnik*. Školska knjiga, Zagreb
2002.

Sesar, Dubravka: *Chorvatsko-český a česko-chorvatský slovník*. Montanex, Ostrava 2004.

• **Slovníky srbochorvatštiny:**

Očenášek, Jindřich: *Slovníček srbsko- neboli chorvatsko-český*. Nakladatelství Jan Otto, Praha 1906.

Kout, Rudolf: *Nový kapesní slovník srbocharvatský a průvodce po jazyku srbocharvatském*. Nakladatel Jindřich Lorenz, Třebíč 1910¹, 1913², 19??³, 1925⁴.

Jelčić, Ante: *Slovník chorvatsko-srbsko-český*. Nový lid, Brno 1914.

Bačkovský, Rudolf: *Slovníček česko-srbochorvatský a srbo-chorvatsko-český*. Nakladatelství Bačkovský a Hach, Praha 1916.

Dajičić, Dušan – Šobra, František: *Srbsko-chorvatsko-český slovník*. Nakladatelství Jan Otto, Praha 1926.

Togner, Vladimír: *Kapesní slovník srbochorvatsko-český a česko-srbochorvatský*. Nakladatelství Kvasnička a Hampl, Praha 1939.

Togner, Vladimír: *Malý slovníček česko-srbochorvatský*. Nakladatelství Kvasnička a Hampl, Praha 1940.

Noha, Miloš: *Srbocharvátsko-český a česko-srbocharvátský kapesní slovník*. SPN, Praha 1963¹, 1965², 1967³, 1969⁴, 1984⁵.

Křístek, Otto: *Technickoekonomický hutnický slovník. Díl 1. Srbocharvátsko-český*. Třinecké železárně VŘSR, Třinec 1977.

Křístek, Otto: *Technickoekonomický hutnický slovník. Díl 2. Česko-srbocharvátský*. Třinecké železárně VŘSR, Třinec 1977.

Sedláček, Jan a kol.: *Srbocharvátsko-český slovník*. Academia, Praha 1982.

Gleichová, Jarmila – Jeníková, Anna: *Česko-srbocharvátský, srbocharvátsko-český slovník na cesty*. SPN, Praha 1982¹, 1987².

• **Slovníky srbštiny:**

Kaćanik, Emilija a kol.: *Češko-srpski rečnik u dva toma*. SANU, Beograd 2000 (Tom I. A-O), 2001 (Tom II. P-Ž).

Jeníková, Anna: *Srbsko-český a česko-srbský slovník*. LEDA, Voznice 2002.

• **Slovníky makedonštiny:**

Dorovský, Ivan – Stefanija, Dragi: *Česko-makedonský a makedonsko-český slovník*. Masarykova univerzita, Brno 1994¹, 1995², 2002³.

Vladova, Jadranka – Pastyřík, David: *Makedonsko-češki rečnik*. Magor, Skopje 1998.

Hora, Karel: *Makedonsko-český slovník s makedonskou gramatikou F. V. Mareše*. Euroslavica, Praha 1999.

• **Slovníky bulharštiny:**

Šak, Vladislav: *Bälgarsko-čechski rečnik*. Nakladatelství Jan Otto, Praha 1914.

Šak, Vladislav: *Česko-bulharský slovník*. Nakladatelství Jan Otto, Praha, Bratislava 1914¹, 1926².

Folprecht, Josef: *Slovníček bulharsko-český*. Nakladatelství Bačkovský – Slovanské knihkupectví, Praha 1917.

- Sís, Vladimír – Ivanov, Boris – Rusínský, František: *Nový kapesní slovník jazyka českého a bulharského*. Nakladatelství Jindřich Lorenz, Třebíč 1922.
- Romanska [Vranska], Cvetana: *Češko-bálgarski rečnik*. Universitetska pečatnica, Sofija 1947¹, 1949², DI Nauka i izkustvo, Sofija 1961³.
- Prošek, Bohdan: *Bulharsko-český a česko-bulharský technický slovník*. SNTL, Praha 1958.
- Hora, Karel a kol.: *Bulharsko-český slovník*. Nakladatelství ČSAV, Praha 1959.
- Prošek, Bohdan: *Bulharsko-český a česko-bulharský kapesní slovník*. SPN, Praha 1964¹, 1969², 1976³, 1983⁴.
- Krátošková, Marie – Leitnerová, Věra – Vasileva, Sima: *Rusko-česko-bulharský oděvářský slovník*. Výzkumný ústav oděvní, Prostějov 1971.
- Bublová, Marie – Videnov, Michail: *Česko-bulharský, bulharsko-český slovník na cesty*. SPN, Praha 1978¹, 1987².
- Panev, Petr: *Česko-bulharský základní hospodářský slovník pro zahraniční studenty VŠE*. SPN, Praha 1978.
- Panev, Petr: *Bulharsko-český základní hospodářský slovník pro zahraniční studenty VŠE*. SPN, Praha 1982.
- Kutínová, Blanka a kol.: *Bulharsko-český a česko-bulharský technický slovník*. SNTL + DI Technika, Praha, Sofija 1988.
- Ivančev, Svetomir a kol.: *Češko-bálgarski rečnik v dva toma*. Trud + Prozorec, Sofija 2002.

Симпозіум українців у Оломоуці

26–28 серпня 2004 р. в Мистецькому центрі Університету ім. Палацького в Оломоуці відбувся 2-й Оломоуцький симпозіум українців, організований Секцією україністики кафедри славістики Філософського факультету Університету ім. Палацького. Тема симпозіуму: "*Сучасна україністика: проблеми мови, літератури та культури*".

У представницькій міжнародній конференції, яка відбувалася під патронатом Міжнародної й Чеської асоціації українців, брали участь учені з Чехії, України, Австрії, Польщі, Росії та ін. країн Середньої і Східної Європи.

Відкрив конференцію завідувач Секції україністики проф. Й. Андерш, який сердечно привітав учасників з початком роботи форуму і надав слово для вітання гостям. Учасників симпозіуму вітали проректор Університету ім. Палацького доц. В. Ржеган, заст. декана Філософського факультету доц. З. Пехал, декан Філологічного факультету Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника проф. М. Лесюк, професор Інституту славістики Віденського університету М. Мозер, голова Словацької асоціації українців, акад. НАНУ проф. М. Мушинка та тимчасово повірений у справах України в Чеській Республіці І. Кушнір.

Після урочистої частини розпочалось *пленарне засідання*, на якому було заслухано три доповіді. Доповідь Й. Андерша (Оломоуць) "Типологія простого слов'янського речення і український мовний матеріал" була присвячена виявленню специфічних рис української мови у зіставленні з іншими слов'янськими й не-